

YENİ ORTADOĞU'DA TÜRKİYE VE ALMANYA İŞBİRLİĞİ: İMKÂNLAR, ENGELLER VE FIRSATLAR

Yrd. Doç. Dr. Yusuf Sayın

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, yusufsayin@kmu.edu.tr

ÖZET

Almanya'nın Ortadoğu bölgesine dönük dış politikasının şekillenmesinde bölgedeki Alman şirketlerinin ve yatırımlarının sahip olduğu önem, Almanya'nın ABD-İsrail paralelinde bölgesel meselelere dahli ve Alman-Amerikan dostluğunun bir güvencesi olarak Almanya'nın, İsrail ile sorunsuz ilişkiler sağlamak isteği gibi unsurlar, Almanya açısından Ortadoğu'yu hayati bir önemde bulundurmaktadır. Almanya'nın Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğine desteği, Almanya'da yaşayan Türk nüfusu, Türkiye ile Almanya'nın aralarındaki çok güçlü ve model ticari ortaklıkları ve dış ticaret hacmi, DAES, PKK/PYD ve El-Kaide örgütler ve yol açtıkları terör sorunları gibi bölgenin kritik konularındaki güvenlik kaygıları; özellikle Arap Baharı ile gittikçe bunalımlı bir çerçeveye bürünen göç ve mülteciler gibi sorunlar ve konular dolayısıyla Türkiye ile Almanya ilişkilerinin stratejik olarak birbirine "demirlendiğini" ifade etmek mümkündür. Bu çalışmanın temel savı; Türkiye ve Almanya'nın Ortadoğu bölgesiyle olan derin ilişkileri ve kendileri açısından geleceğe yönelik beklentilerinin (ulusal çıkarlarının) Türkiye ile Almanya'yı ortak bir noktada buluşturabileceği ve bu minvalde aralarında doğacak barış ve refah hedefli işbirliği adım ve çabalarının bölgeye olumlu olacak yansıtacağıdır. Özellikle Türk-Alman işbirliğinin, Arap Baharı sonrası yeniden şekillenmekte olan Ortadoğu bölgesini daha huzurlu ve barış dolu kılacağı bu çalışmanın temel çıkış noktasıdır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Almanya, Ortadoğu, İşbirliği, Arap Baharı

1. Giriş

Türkiye ve Almanya; Yakın Doğu bölgesinden Kuzey Afrika'ya ve oradan Avrupa kıtasına kadarki bölgede sahip olduğu tarihsel, stratejik, ekonomik ve siyasi önemi itibarıyla iki önemli aktör olan bu iki ülkenin bir asırdan daha uzun bir zamana yayılan tarihsel ve siyasi ilişkileri ve bahse konu Ortadoğu bölgesine yönelik izlemiş oldukları veya yakın gelecekte izleyecekleri dış politika ve bu bağlamda atacaklar işbirliğine yönelik adımların bölgenin barış ve refah standartlarının yükseltilmesinde etkili bir unsur olacağı söylenebilir.

Türkiye ile Almanya arasındaki ilişkilerin genel seyri itibarıyla, iki ülke ilişkilerine hâkim özelliklerin ve çevreleyen temel faktörler (Canbolat, 2003) olarak, Almanya Federal Cumhuriyeti'nde uzun süredir Türkiye ile arasında organik bir bağ teşkil eden göçmen Türk vatandaşlarının varlığı, ekonomik ve ticaret bağları, Almanya ve Türkiye'nin, üyesi olduğu Batı ittifak sistemi içindeki ortaklık ve birlikteliği, Batı'nın Türkiye'ye bakış açısında oldukça önem arz eden insan hakları ve demokrasi sorunu/konusu ve uluslararası ilişkiler sisteminde yaşanan gelişmelere paralel olarak iki ülkenin değişen dünya dengelerinden etkilenmesi olduğu ifade edilebilir.

Hayli uzun bir geçmişe sahip Türk-Alman ilişkilerinde geline nokta çok yönlü ve çok boyutlu çıkarlar ve ilişkiler söz konusudur. Genellikle geleneksel dostluk ve iyi ilişkiler süreci olarak ve çoğunlukla "en insan yoğun/menschenintensiv" ilişki olarak tanımlanabilecek Türk-Alman ilişkilerinde hâkim tema, çoğunlukla bir "kader ortaklığı" şeklindedir (Esen, 2012: 63). Her iki ülke de güvenlik ve dış politika konularında tarihsel olarak birlikte hareket ederlerken, birçok konuda işbirliği fırsatı yakalamışlardır. Bunlar arasında, Almanya'ya olan Türk işçi göçü, Türkiye'nin AB'ye katılım ve üyelik süreci, iki ülke arasındaki dış ticaret hacmi ve ekonomik ve ticari işbirliği platformları, ulusötesi göçmenler, ortak akademik (Erasmus Programı), bilimsel ve teknolojik çalışmalar, kardeş şehir projeleri (Hessen-Bursa), turizm ve kalkınma plan ve projeleri sayılabilir.

2. Türk-Alman İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı

Türkiye ile Almanya arasındaki tarihsel ilişkiler, 1871 yılına kadar Osmanlı İmparatorluğu ve Prusya; 1871 sonrasında ise Osmanlı İmparatorluğu ile Alman İmparatorluğu ilişkileri şeklinde devam etmiştir. Uluslararası ilişkilerde ebedi dostlukların veya ebedi düşmanlıkların olamayacağı ve ilişkilerin daha çok çıkar üzerine kurulacağı ilkesinden hareketle; Türk-Alman ilişkilerinde dostluğun başlangıçta askeri çıkarlar üzerine kurulu olarak geliştiği ifade edilebilir. Askeri çıkarlara ilave olarak "hayranlık unsuru" da taraflar arasındaki ilişkilerde başlıca etmenlerden birisi olmuştur. 18. yüzyılda Alman İmparatorluğu'nda bir Osmanlı hayranlığından bahsedilirken, 19. yüzyılda iki ülke ilişkilerinde doruk noktaya ulaşıldığı II. Wilhelm ve II. Abdülhamit döneminde ekonomik ve askeri ilişkilerin dostluk ilişkilerine paralel olarak gelişme gösterdiği

izlenmiştir. I. Dünya Savaşı'na kadar geçen sürede Osmanlı'da bir Alman hayranlığı söz konusu olmasına rağmen, bazı dönemsel gelişmeler neticesinde ilişkilerde çıkar unsurunun ön plana çıktığı görülmüştür (Alkan, 2015: 45-46).

Almanya ile Türkiye ilişkilerinin başlangıç noktası olarak görülebilecek, Osmanlı İmparatorluğu ile Alman İmparatorluğu arasındaki tarihsel ilişkilerde ön plana çıkan bir unsur; Osmanlı Devleti'nin Alman politik stratejisine yaptığı katkının ne Alman İmparatorluğu'nun ne de Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasını engelleyememiş olmasıdır. Bununla birlikte Osmanlı İmparatorluğu'nun sahip olduğu jeopolitik ve coğrafik üstünlük sayesinde Osmanlı'nın savaşta kendisinden beklenenden daha uzun süre direnç gösterebilmesinin Rus İmparatorluğu'nun çökmesine yol açtığı ifade edilebilir. Almanya'nın takip ettiği bu strateji, yirminci yüzyılın iki büyük gücünden birisi olmasının ve daha önemlisi, bu politikanın Ortadoğu'da İngiliz nüfuzunu sona erdirmesi ve aynı zamanda –daha sonra Almanya'nın başına dert olacaktır– Sovyetler Birliği'ni ortaya çıkarmasıdır (Çınar, 2014: 55).

Almanya'nın 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı Devleti ile çok yoğun ilişkiler kurmaya başladığını ve bu sürecin Birinci Dünya Savaşı'nda kurulan ittifak ilişkisinde en zirve noktasına çıktığı görülmektedir (Ermağan, 2012: 76). Türk-Alman ilişkilerinin 1924 yılından itibaren yapılan karşılıklı diplomatik anlaşmalarla (1924-Dostluk, 1929- Konsolosluk ve 1930-Ticaret anlaşmaları) ve 1933'ten itibaren, İkinci Dünya Savaşı ve Nazi zulmü dolayısıyla Almanya'dan kaçan birçok Alman bilim adamının Türkiye'ye gelerek üniversite, kültür ve sanat alanlarında önemli katkılar sağlamasıyla güçlendiğini ifade edilebilir. Bu süreç, 1954, 1957 ve 1958 yıllarındaki karşılıklı resmi ziyaretlerle daha da olgunlaşmıştır. Özellikle 1961 tarihinde Türk kökenli işçilerin Almanya'ya gönderilmesine ilişkin anlaşma, iki ülke ilişkilerini perçinleyen bir unsur olmuştur. Soğuk Savaş döneminde ve sonrasında Almanya-Türkiye ticari, ekonomik ve kültürel ilişkileri yoğun olarak devam etmiştir.

Özetle, Türkiye'nin en önemli müttefiklerinden biri olan Almanya ile köklü geçmişe sahip, siyasi, askeri, ekonomik ve sosyal boyutları olan çok yönlü ilişkileri vardır. Bu ilişkilerin önemli unsurları arasında Almanya'da yaşayan ve sayıları üç milyonu aşan Türk vatandaşları ve Türk kökenli Alman vatandaşlarının bulunması, Almanya'nın Türkiye'nin en büyük ticaret ortağı olması, her yıl Türkiye'yi ziyaret eden beş milyona yakın Alman turist ve Türkiye'de meskûn on beş bini aşkın Alman vatandaşının yer alması sayılabilir. Ayrıca, iki ülke arasında ilişkilere kurumsal bir perspektif ve "stratejik boyut" kazandırmaya yönelik olarak Stratejik Diyalog Mekanizması gibi yapılar tasarlanmıştır (Dışişleri Bakanlığı, 2016)

3. Türk-Alman İşbirliğinin Dinamikleri

Türkiye ile Almanya arasındaki mevcut ilişkilerin tarihsel kökenleri çok eskiye dayanmakla birlikte, özellikle iki ülke arasındaki işbirliği dinamikleri yönünden eğitim ve bilim alanlarındaki gelişmeler oldukça önem arz etmektedir. Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilen üniversite reformunun Alman modeline göre icra edildiği ifade edilmekle birlikte, Nazi Almanya'sında Hitler'in soykırım teşebbüslerinden kaçarak Türkiye'ye sığınan Alman bilim insanları, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde eğitim ve bilim hayatına olumlu katkılar sunmuştur (Namal, 2012: 15). Almanya'dan gelen söz konusu bilim insanları, İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar Türkiye'de kalmış; dilsel ve kültürel uyumlarında yaşanan bazı problemler yönünden zaman içinde (ABD gibi) üçüncü ülkelere göç etmişlerdir. Söz konusu Alman öğretim üyelerinden bazıları üniversitelerde yeni hocaların yetiştirilmesi (asistanlık) çabası içinde olurken, bir kısmı da zaman içinde Türk vatandaşlığına kabul edilmiştir.

Seksen iki milyonluk nüfusu ve % 1,30 değerindeki büyüme oranı ile 3.741 trilyon dolar GSYİH'ye sahip olan Almanya, yüksek alım gücüyle Türkiye'nin ithalat ve ihracatında en büyük ticaret ortağı olma özelliğini devam ettirmektedir. Dünyanın, ABD ve Japonya'dan sonra en gelişmiş sanayi ülkesi olan Almanya, 2014 rakamlarıyla 2 trilyon 735 milyar dolar değerinde dış ticaret gerçekleştirmiştir (Ekonomi Bakanlığı, 2016). Günümüzde Almanya ile Türkiye arasında ticaret gittikçe canlanmaktadır. Alman Federal İstatistik Dairesi'nin verilerine göre Türkiye ile Almanya arasındaki ticaret son 10 yılın en iyi seviyesine ulaşmış durumdadır. Alman firmalar geçen yıl Türkiye'ye 20 milyar 100 milyon Euro değerinde mal ihraç ederek, ihracat rakamlarını dört katına çıkarırken, 2011'de Türkiye'den 11 milyar 700 milyon Euro değerinde mal ithal etmişlerdir. Bu rakamlar, Almanya'nın Türkiye'ye karşı dış ticaret bakiyesi yüzde 1 artışla, 8 milyar 400 milyon Euro'ya ulaşmış olduğunu göstermektedir. Bugün Türkiye, Almanya'nın en önemli ticari ortağı ülkeler arasında 15. sırada bulunmaktadır (Topçu, 2012).

Almanya ile Türkiye arasındaki dinamik işbirliğinin bir diğer boyutunu Türkiye'nin AB'ye üyelik ve katılım süreci oluşturmaktadır. Dönemsel olarak kimi Alman hükümetleri Türkiye'nin AB üyelik sürecine bazı nedenler dolayısıyla kuşkuyla yaklaşılsa da, gelinen noktada Türkiye, AB üyeliği hedefinde Almanya'dan

bazı hususlar tecrübe etmiştir (Ermağan, 2012: 87). Bu çerçevede, Alman kamuoyunca Türkiye'nin üyeliği konusunda olumsuz bir kanaatin varlığı bilinmektedir. Almanya'da yaşayan Türk nüfusunun yaşadığı uyum problemleri, Almanya ve Almanların Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecine olumsuz yansımaktadır. Bazı Alman partilerinin (CDU/Alman Hıristiyan Demokratlar Birliği gibi) Türkiye karşıtı ve şüpheci görüşleri de bu olumsuz bakış açısının şekillenmesine etkide bulunmaktadır.

Son olarak, 20. yüzyılın yarısından itibaren (1961) Türkiye'den Almanya'ya başlayan iş göçü, Türkiye ile Almanya işbirliği seçeneklerini güçlendiren unsurlar arasında yer almaktadır. Şansölye Merkel'e göre, Almanya'da artık okula başlama çağındaki bulunan altı yaşındaki her üç çocuktan biri göçmen çocuğudur ve bu göçmen çocukların büyük kısmını Türk ailelerin çocukları oluşturmaktadır. Almanya'da belli sanayi bölgelerinde, özellikle Ruhr havzasında ve Baden Württemberg'de, yaşları yirmi altının altındaki halkın %40'ı göçmenlerden oluşurken, bu göçmen nüfus içindeki ilk sırayı Türkler oluşturmaktadır (Hekimler, 2009: 27). Bu ve benzeri nüfusa ilişkin göstergeler, Alman nüfusunun göçlere bağlı olarak gelişme kaydedeceğini ve göç hareketlerinden yoğun olarak etkileneceğini (bugün Suriyeli göçlerinde görüldüğü gibi) ve Almanya'nın iç barış ve uyumunun, söz konusu göçmen nüfusla *gereğince* yaşanacak entegrasyon sürecine bağlı olacağını ortaya koymaktadır.

4. Almanya'nın Ortadoğu Politikası

Almanya'nın Ortadoğu'ya dönük dış politikasına ana hatlarıyla bakıldığında; Ortadoğu'da Almanya menşeli firmaların ve çok uluslu şirketlerin ticari yatırımlarının korunması, Almanya ile ABD arasındaki ekonomik ve siyasi stratejik ortaklığın ve dostluğun sürdürülebilirliğinin sağlanması ve Almanya'nın bölgede Amerikan destek ve yardım akışını garantiye alması olarak ifade edilebilir (İnat, 2015: 68–69). Almanya, bu dış politikasının bir uzantısı olarak Alman/Amerikan dostluğu ve güvenini garanti altına almak için İsrail'le sorunsuz ilişkiler kurmaya çalışırken, yıllardır çok derin sancılarla sürmekte olan Filistin sorununa bu nazardan bakmaktadır. Ayrıca Alman tarihi için çok şanssız bir dönem olarak nitelendirilebilecek Nazi soykırımı ve İsrail'in bölgede yaşadığı Arap-İsrail anlaşmazlığı, gerek İsrail'le ilişkilerde gerekse de Almanya'nın Filistin sorununa yaklaşımında belirleyici unsurlar olmaktadır. İlave olarak, bölgenin günümüzde içinde bulunduğu kaotik ortam (Irak ve Suriye krizleri), yer yer yaşanan darbe ve devrim olayları (Arap Devrimleri), iç savaşlar, terörizm (DAEŞ/YPG) ve uluslararası güçlerin müdahalede bulunduğu bölgesel çatışmalar (Rusya ve ABD'nin DAEŞ'le müdahale çerçevesinde Suriye'yi bombalaması), bu savaş ve çatışmalarla ortaya çıkan insani kriz ve bunalımlar –buna göç ve mülteciler sorunu örnek olarak verilebilir– Almanya'nın dış politikada alacağı tutumda etkili olmaktadır.

Almanya'nın Ortadoğu politikasının genellikle tarihsel miras üzerine şekillendiği söylenebilir. Avrupa'nın büyük güçlerinin bölgeye yönelik sömürgeci geçmişi ve yaşattıkları kötü tecrübeler bu tarihsel mirası göstermektedir. Bununla birlikte bölge ülkeleri nezdinde Almanya'nın diğer Batılı devletlere nazaran daha sempatik bir pozisyonda olduğu söylenebilir. Almanya'nın Ortadoğu politikasının şekillenmesinin köşe taşları olarak, 1995 yılında Barselona süreci olarak adlandırılan görüşmelerin sonucunda Almanya da dâhil olmak üzere 15 Avrupa Birliği ülkesi ile içlerinde Mısır, Suriye, İsrail gibi devletlerin bulunduğu 12 Akdeniz ülkesi arasında Avrupa – Akdeniz Ortaklığı Anlaşmasının imzalanması; 11 Eylül saldırısı sonrası ABD'nin buyurgan tutumuna yoğun itirazla karşılık vermesi ve Ortadoğu siyasetinde etkisini arttırması; bölgeye yaptığı silah ticareti ve Arap Baharı ile başlayan isyan dalgası karşısında ilk başlarda destek vermesi fakat Suriye krizinde de olduğu gibi 'Batılı' karakterini sağlamlaştırmasına işaret edilebilir (Kaya, 2013).

Almanya, Ortadoğu politikasını belirlerken, Avrupalı Yahudilerin Naziler tarafından katledilmesi dolayısıyla İsrail'e karşı moral bir sorumluluk hissetmekte; İsrail'in güvenliği ile Filistinlilerin kendi kaderini belirleme haklarının kabulü arasında bir denge kurmak istemektedir. Ortadoğu'ya yönelik dış politikasının uzun bir zamandır 'pasif' ve 'sessiz' olduğu söylenen Alman hükümetlerinin Filistin-İsrail çatışmasını tek taraflı bir bakış açısından ziyade bir Avrupa çerçevesinden gördüğü ve bu minvalde politikalar üretip uyguladığı ifade edilmektedir. Bir başka ifadeyle Avrupa entegrasyonunun sürecinin kendisi Ortadoğu'ya yönelik Alman dış politikasının belirlenmesinde önemli bir faktör olmuştur (Overhaus, 2002: 5–6).

Ortadoğu'ya yönelik özgün bir dış politika üretemeyen Almanya'nın, bu eksikliği, bölge politikasını AB'ye eklemlenmeye çalışarak giderdiği görülmektedir. Barselona süreci ile bu eksikliği kapatmaya çalışan Almanya, bölge nezdinde –demokrasi ve insan hakları sorunlarına rağmen– ekonomik ve ticari ilişkilerine daha çok önem vermeye çalışmıştır. Bölgedeki rejimleri siyasi olarak doğrudan etkilemekten kaçınan Almanya'nın, bölge ile temasını Erasmus benzeri eğitim ve kültür programları ile sürdürmeye çalıştığı izlenmektedir. Bu duruma Almanya'nın Fransa ya da İngiltere gibi sömürgeci bir geçmişi de eklenince, haliyle bölge ülkelerinin Almanya'ya bakış açıları daha çok müspet olmuştur. Mali krizin etkisi altındaki Almanya'nın Ortadoğu

politikası, askeri çekingenlikle örölü ekonomik girişkenlikle şekillenmiştir (Küçükkeleş, 2013: 20–21). Arap Baharı sürecinde de çok açık bir şekilde gözlemlenen; Almanya'nın Arap devrimleri ve halk hareketlerine başlangıçta tepki vermekten kaçınarak süreci daha çok Alman ekonomik ve ticari çıkarları doğrultusunda okuması ve Batı/ABD yanlısı; İsrail'i de ürkütmeksizin bir siyaset izlemesidir. Tunus, Libya ve Suriye krizlerinde bu tablo net görünmektedir. Sözgelimi Suriye krizi karşısında Almanya'nın tutumu, diğer Avrupalı devletler ve ABD ile oldukça uyumlu bir hal sergilemiştir.

Özetle, Almanya'nın uzun bir zaman bölgede tek başına bir aktör olarak çok aktif bir politika izlemediği; genellikle (Alman menşeli) çok uluslu şirketler, uluslararası örgütler ve diplomatik anlaşmalar çerçevesinde dış politikasını belirlediğinin altı çizilebilir. Avrupa Birliği'nin, Almanya'nın Ortadoğu'da dış politika uygulama aracı haline dönüştüğünü, özellikle Suriye krizi dolayısıyla anlamak kolay olacaktır. Bu durumun oluşmasında, omuzunda çok ağır bir yük olarak duran tarihsel Nazi geçmişinin etkili olduğu söylenebilir. Başka Avrupa ülkelerine göre Ortadoğu bakışı daha farklı şekilde gelişen Almanya'nın bölgede izlemiş olduğu dış politika için bu çerçevede tutarsızlık tanımı yapmak yanlış olmayacaktır.

5. Ortadoğu'da Türk-Alman İşbirliği Ne Anlam İfade Ediyor?

Arap Baharı süreciyle bugün yeniden şekillenmekte olan Ortadoğu bölgesinde, yeni Ortadoğu'da Türkiye ile Almanya işbirliğinin ifade ettiği anlam; Ortadoğu bölgesinde Türkiye Cumhuriyeti ile Almanya Federal Cumhuriyeti açısından birçok fırsat ve tehditler olmasına rağmen günümüzde bölgede sürmekte olan kaos ve çatışma ikliminin son bulması ve bir çözüme ulaşılabilmesi yönünden de işbirliği imkânları sunduğudur. Zira hem Türkiye hem de Almanya için bölge, stratejik, jeopolitik ve ekonomik yönden pek çok avantaja sahip bulunmaktadır. Bölgenin muhtevi olduğu çatışma riski, iki ülke tarafından dengelenemezse, yakın gelecekte kendileri açısından büyük tehlikelere gebe olabileceği söylenebilir. Son tahlilde, işbirliği iradesinin gösterilemediği durumlarda çatışma riskinin her zaman yüksek olduğunu; barış ve refah eksenli birliktelik projelerinin ise bu riski minimize ettiği veya ortadan kaldırdığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Bölgede gelişmesi ve daha ileri bir seviyeye taşınması muhtemel bir Türk-Alman işbirliği, bazı açılarda olumlu gelişmelere yol açabilir ve ikili ilişkilere yeni işbirliği alanları eklenebilir.

- Bölgede PKK, PYD-YPG ve DAESH gibi terör örgütlerinin neden olduğu terörizmle mücadele daha güçlü verilebilir ve bu örgütlerin yol açtığı sorunlar minimize edilebilir.
- İki ülke arasında kurulacak ikili ticari ve ekonomik işbirlikleri sayesinde her iki ülkenin gerek birbirleriyle gerekse de üçüncü ülkelerle olan dış ticaret hacmi genişletilebilir.
- Almanya'nın Nazi geçmişiyle daha yakından yüzleşmesi ve sorunu, ABD-İsrail dostluğu ekseninden uzaklaşarak görmesi durumunda, iki ülkenin işbirliği Filistin sorununun nihai bir çözüme kavuşmasında etkili olabilir.
- Türkiye ve Almanya'nın birbirleriyle olan tarihsel (Osmanlı'nın son döneminde başlayan yakın ilişkiler), popülasyon (Almanya'daki Türk nüfusu), sivil toplum (Türkiye'deki Alman vakıfları) ve ticari (iki ülkenin de birbirlerinin çok önemli ticari partnerleri olmaları) bağlarının bölgenin hâlihazırda içinden geçmekte olduğu çok sancılı süreçlerde bölgeye dönük ortak dış politika ve güvenlik yaklaşımlarının sergilenmesi şeklinde yansiyabilir.
- Almanya, Türkiye'nin AB üyeliğine vereceği destekle Türkiye gibi çok güçlü bir ülkenin dostluğunu ve güvenini garanti altına alabilirken, Türkiye ise Almanya ile kuracağı yakın ve dostane ilişkiler sayesinde AB üyeliğine daha çok ivme kazandırılabilir. Türkiye'nin üyesi olduğu bir AB, Almanya'nın öncülüğünde Ortadoğu bölgesiyle daha yakın ve sağlam işbirlikleri kurabilir ve bölgede daha aktif bir dış ve güvenlik politikası takip edebilir.
- İki ülke, kalkınma alanındaki tecrübelerini işbirliğine dönüştürerek mali ve teknik konularda birbirlerine destek ve yardım sağlayabilirler. Bu durumun özellikle Türkiye açısından istihdam ve kalkınmada olumlu katkıları olacaktır.
- Essen ile Bursa arasındaki kardeş şehir projesinde olduğu gibi, yeni yerel yönetim ortaklıklarının tesis edilmesi ile iki ülke arasında ortak kültürel işbirlikleri ihdas edilecektir.

- İstanbul’da kurulan Türk-Alman Üniversitesi veya Avrupa Birliği Erasmus+ Değişim Programı örneklerinde olduğu gibi eğitim alanlarında imzalayacakları yeni protokollerle aralarındaki işbirliksel bağlarını daha ileri bir noktaya taşıyabilirler.

Kaynakça

- Alkan, M. Nail (2015). “Hayranlık, Dostluk ve Çıkar Üçgeninde Türk-Alman İlişkileri”. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Sayı: 34, s.35–48.
- Canbolat, İbrahim S. (2003). *Almanya Dış Politikası*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Çınar, Burak (2014). “Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı Jeopolitiğinin Rolü”. *Akademik Bakış*. Cilt: 8, Sayı: 15, s.39–56.
- Dışişleri Bakanlığı (2016). “Türkiye-Almanya Federal Cumhuriyeti Siyasi İlişkileri”. *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*. <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-almanya-siyasi-iliskileri.tr.mfa>. Erişim Tarihi: 03.03.2016.
- Ekonomi Bakanlığı (2016). “Almanya Ekonomik Görünüm”. *Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı*. <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/disIliskiler/ulkeler/ulke-detay/Almanya>. Erişim Tarihi: 14.03.2016.
- Ermağan, İsmail (2012). “Avrupa Birliği Bağlamında Türkiye-Almanya İlişkileri”. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Cilt: 9, Sayı: 20, s.73–91.
- Esen, Erol (2012). “Türk-Alman İşbirliğinde Deneyimler ve Sonuçlar”. *Akdeniz Üniversitesi İİBF Dergisi*. Cilt: 24, s. 62–67.
- Hekimler, Oktay (2009). “Günümüzde Almanya’daki Türk Varlığının Sosyal Yansımaları”. *Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Metinleri*. No:6, s.7–30.
- İnat, Kemal (2015). “Almanya’nın Ortadoğu Politikası”. *ORSAM*. Cilt: 7, Sayı: 68, s.68–69.
- Kaya, Tuğba (2013). “Almanya’nın Arap Baharı Öncesi ve Sonrası Ortadoğu Politikaları”. *Akademik Perspektif*. <http://akademikperspektif.com/2013/12/22/almanyanın-arap-bahari-oncesi-ve-sonrasi-ortadoğu-politikalari>. Erişim Tarihi: 16.03.2016.
- Küçükkeleş, Müjge (2013). “AB’nin Ortadoğu Politikası ve Arap Baharı’na Bakışı”. *SETA Analiz*. Sayı: 63.
- Namal, Yücel (2012). “Türkiye’de 1933–1950 Yılları Arasında Yükseköğretime Yabancı Bilim Adamlarının Katkıları”. *Yüksek Öğretim ve Bilim Dergisi*. Cilt: 2, Sayı: 1, Nisan, s.14–19.
- Overhaus, Marco (2002). “A ‘New’ German Foreign Policy in the Middle East”. *A Quarterly E-Newsletter on German Foreign Policy*. (Editors: M. Overhaus, H.W.Maull, and S. Harnisch). Vol:3, No: 7, p.5–7.
- Topçu, Hülya (2012). “Türk-Alman Ticaretinde Patlama”. *Deutsche Welle Türkçe*. <http://www.dw.com/tr/t%C3%BCrk-almn-ticaretinde-patlama/a-15854118>. Erişim Tarihi: 16.03.2016.